УДК 378

Тетяна Самусь,
аспірант кафедри
професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті охарактеризовано основні аспекти застосування системи методів виховання під час формування здоров'язбережувальних компетенцій та навичок здорового способу життя (ЗСЖ) майбутніх інженерів-педагогів. Окреслено критерії оцінювання орієнтації студентів на ЗСЖ. Розглянуто різні точки зору щодо визначення основи системи та класифікації методів виховання. Автором розкрито і всебічно обґрунтовано такі методи виховання як: переконання, вправи, заохочення, примус, приклад, змагання (гри), критика (самокритики). З'ясовано ефективність та дієвість методів під час застосування їх у практичній роботі педагогів і психологів для розвитку психофізичних якостей студентів.

Ключові слова: *здоров'язбережувальні компетенції, методи виховання, здоровий спосіб життя, інженер-педагог.*

В статье охарактеризованы основные аспекты применения системы методов воспитания при формировании здоровьесберегающих компетенций и навыков здорового образа жизни (ЗОЖ) будущих инженеров-педагогов. Определены критерии оценки ориентации студентов на ЗОЖ. Рассмотрены различные точки зрения относительно определения основы системы и классификации методов воспитания. Автором раскрыты и всесторонне обоснованы такие методы воспитания как: убеждение, упражнения, поощрения, принуждения, пример, соревнования (игры), критика (самокритика). Выяснена эффективность и действенность методов при применении их в практической работе педагогов и психологов для развития психофизических качеств студентов.

Ключевые слова: *здоровьесберегающие компетенции, методы воспитания, здоровый образ жизни, инженер-педагог.*

The article characterizes the main aspects of the application of the system of education methods, while forming healthcare competences and the skills of healthy lifestyle (HLS) in future engineers and educators. The criteria for assessing student orientation at HLS are outlined. Different opinions on the

basis of the definition and classification methods of education are considered. The author reveals and gives a comprehensive justify to the educational methods, such as: beliefs, exercise, motivation, coercion, example, competition (game) criticism (self-criticism). The paper establishes the effectiveness and efficiency of the methods, while putting them into practice by educators and psychologists in order to develop mental and physical student's skills.

Key words: *healthcare competence, methods of education, healthy lifestyles, engineer-teacher.*

Проблема охорони та зміцнення здоров'я студентів є найбільш актуальною проблемою держави на сучасному етапі розвитку суспільства. Головна роль у проведенні профілактичних заходів, формуванні здоров'язбережувальних компетенцій та потреби в здоровому способі життя студентів належить освітнім установам країни. Освіта, компетентність і здоровий спосіб життя повинні домінувати серед важливих факторів створення безпечного життя кожної людини.

Актуальність даної проблеми пов'язана з необхідністю формування здоров'язбережувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів на основі розробленої моделі і науково обґрунтованої педагогічної технології оздоровлення студентів в умовах вищого навчального закладу (ВНЗ).

У працях вітчизняних і зарубіжних науковців значна увага приділяється проблемам збереження та формування культури здоров'я молоді. Ці питання відображено в наукових роботах і публікаціях І. І. Брехмана, С. Г. Добротворської, В. Т. Кудрявцева, В. Ф. Сазонова, В. О. Бушуєва, В. М. Дільмана, В. П. Казначеєва, П. Г. Царфіса, Л. Г. Качана, С. А. Костюніна, А. М. Єгоричева, Є. Н. Вайнера, М. Ф. Сікача, І. Л. Левіна, Н. Г. Коновалова та ін.

Сучасне суспільство, за словами С. Г. Добротворської, дійшло до розуміння того, що лікувати треба «людину», а не «хворобу», впливаючи на причини «захворювання». Людство стало розуміти, що краще не лікувати, а попереджувати хворобу, а для виховання здорового покоління необхідно навчати його ЗСЖ [1]. Як ми вважаємо, перш за все, необхідно орієнтуватися на формування здоров'язбережувальних компетенцій у молоді.

Проблема формування здоров'язбережувальних компетенцій студентів є актуальною як один із напрямів їх всебічного розвитку. У створенні здоров'язбережувального освітнього середовища для учасників навчально-виховного процесу, формування навичок здорового способу життя педагогу належить важлива і основна роль [2]. З рівнем оволодіння знаннями в галузі збереження й зміцнення здоров'я майбутній інженер-педагог повинен набути здатності дбайливо ставитися до власного здоров'я й здоров'я навколишніх. Тому формування здоров'язбережувальних компетенцій студентів є одним із завдань їх професійної

підготовки.

Метою статті є висвітлення основних аспектів застосування системи методів виховання під час формування здоров'язбережувальних компетенцій та навичок здорового способу життя майбутніх інженерів-педагогів.

Основні критерії оцінювання орієнтації студентів на ЗСЖ такі: ставлення студентів до поняття «здоров'я» у ціннісній структурі особистості; усвідомлена мета вести ЗСЖ; погіршення самопочуття і здоров'я студентів; цілеспрямована діяльність із самооздоровлення.

Лише під час постійних занять фізичними вправами або професійним спортом у більшості випадків відбувається формування здоров'язбережувальних компетенцій. Це пов'язано з тим, що студенти, у яких відбулося погіршення самопочуття чи здоров'я, переосмислюють свої дії, виявляють і усувають причину, яка полягає в надмірних фізичних та психологічних навантаженнях тощо. Після цього вони вносять корективи у свої дії, варіюючи навантаження таким чином, щоб досягти оптимального результату своєї діяльності. У результаті цього значно підвищується формування здоров'язбережувальних компетенцій у даної категорії студентів. Переважна ж більшість студентів, які не займаються активною руховою діяльністю, на наш погляд, не проявляють особливих зусиль для зміни свого способу життя в цій ситуації, а відтак – у них не формуються здоров'язбережувальні компетенції.

Методи виховання завжди діють у певній системі, кожен із них є структурним елементом цієї системи і у взаємозв'язку з іншими забезпечує ефективність виховного процесу. Використовують методи у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. А. Макаренко зауважував, що кожний виховний засіб треба розглядати як частину виховної системи. Методи виховання змінюються, налаштовуються на мету виховання, умови, у яких воно здійснюється, віку молодої людини та ступеня її вихованості [3].

Відповідно до класифікації способів впливу на учнів у процесі виховання, за Ю. К. Бабанським (рис. 1), у вихованців необхідно створювати відповідний емоційний стан, формувати їх свідомість, виробляти практичні вміння, навички та звички [4]. Підтримуємо думку вченого про те, що логічно виправданим буде розподіл усіх методів на три підгрупи: вплив на свідомість, почуття і волю; організація та формування діяльності суспільної поведінки; регулювання, коригування і стимулювання поведінки й діяльності.

Відповідно до класифікації названі методи у своїй системності мають ефективний вплив на особистість, яка формується. Проблема, на наш погляд, полягає, передусім, у тому, що на практиці повна реалізація окреслених підгруп методів досить складна. Як правило, ВНЗ, перебуваючи у сучасній соціокультурній ситуації, основні зусилля спрямовують на вирішення вимог освітнього стандарту. Виховна діяльність у ВНЗ, до якої належить і здоров'язбереження, на наш погляд, здійснюється вкрай незадовільно.

Рис. 1. Класифікація методів виховання за Ю. К. Бабанським

Ми згодні з тим, що в педагогічній практиці пошук гармонійної системи виховання ЗСЖ є складним творчим процесом. Він залежить від багатьох чинників, але головним із них є педагогічні здібності викладача. Педагог з метою виховання може з успіхом користуватися будь-якою теоретичною системою в залежності від своїх професійних якостей, саме тому в педагогіці з питань визначення основ тієї чи іншої системи методів виховання трапляються різні точки зору. На практиці одні вчені беруть за основу мету, інші - зміст виховання, треті - логіку виховного процесу.

Також існують й інші точки зору щодо визначення основи системи методів виховання. Як підґрунтя класифікації методів можна використовувати: характер діяльності педагогів; способи їх впливу на студентів; позицію педагога відносно студентів. У сучасній педагогіці за основу класифікації можна взяти всю сукупність елементів, що складають структуру і зміст виховного процесу. Подібний підхід, з одного боку, забезпечує всебічне обґрунтування методів, а з іншого боку, не дозволяє вважати за методи виховання окремі прийоми і способи виховних впливів. У педагогічній діяльності всі прийоми і способи виховних впливів на студентів прийнято класифікувати за такими методами: переконання, вправа, заохочення, примус, приклад, змагання (гра), критика (самокри-

тика). Ці методи знаходять широке застосування у практичній роботі педагогів і психологів, демонструючи свою ефективність та дієвість [5].

Ми поділяємо припущення авторів про те, що кількість можливих систем виховання може бути безкінечною, і тоді першочергове значення мають талант і педагогічна майстерність педагогів. Виходячи з педагогічного досвіду, ми стверджуємо, що в процесі формування здоров'язбережувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів важливо використовувати всі перераховані вище методи виховання.

Метод переконання сприяє впливу на свідомість і поведінку студентів таким чином, що у них формуються здібності пошуку істинності світорозуміння та розуміння важливості ведення здорового способу життя. У них з'являються переконання у потребі вести активну діяльність, займатися фізичними вправами і спортом, дотримуватися норм і правил ЗСЖ. Подібна методика, як вважають вчені, дає можливість забезпечити керівництво перетворенням знань у переконання особистості. Це підтверджує, що педагогу, передаючи інформацію про ЗСЖ, важливо зробити студента не тільки об'єктом, який сприймає інформацію, а й суб'єктом, який активно опановує цією інформацією і цілеспрямовано застосовує її на практиці.

Метод вправи вважається найбільш ефективним і, за твердженням вчених, є організованим педагогами послідовним виконанням студентами різних практичних дій (регулярне заняття фізичними вправами і т.д.), відповідно до плану, з метою накопичення практичного досвіду та формування здоров'язбережувальних компетенцій. Важливо враховувати індивідуальні фізичні можливості та психологічні особливості студентів, а тому вимагати від студентів виконання непосильних завдань педагогічно недоцільно, оскільки послідовність поставлення вимог сприяє нарощуванню труднощів. Застосування методу вправи на практиці через систему педагогічних вимог повинно враховувати, на нашу думку, умови організації та зміст діяльності з формування потреби в здоров'язбереженні, а також стан соціально-психологічного клімату в колективі і ступінь включення групи у виховний процес.

Метод заохочення визначається, певною мірою, сукупністю морального та матеріального стимулювання діяльності студентів. Заохочення передбачає єдність оцінювальної та стимулюючої функцій. Успішний виступ студентів у спортивних змаганнях і отримані ними нагороди мають позитивну оцінку, схвалення, успіх і суспільне визнання. Це створює правильне уявлення про свою діяльність і психофізичні якості, що сприяє процесу об'єктивної самооцінки. У соціально-педагогічному плані «стимул» є спонукальною причиною діяльності, що виступає в якості регуляторів її ефективності.

Метод примусу використовується педагогом, як необхідність

здійснювати конкретні виховні дії і вчинки, підкоряючись установленим правилам. Основною умовою ефективності застосування цього методу в процесі виховання фізичних якостей студентів є педагогічне правило, яке стверджує про необхідність спочатку переконувати студентів, а після цього застосовувати способи і прийоми примусу. Педагог у своїй практичній діяльності користується методом примусу непомітно для студентів, проте, за необхідності, може застосовувати і покарання. Педагогічне покарання є профілактичним заходом та засобом привчання студентів до норм етики суспільної поведінки.

Метод прикладу підсилює, як ми вважаємо, дію всіх розглянутих вище загальних методів, оскільки його виховна сила заснована на природному прагненні людей до наслідування зразків соціальних норм і правил, прийнятих у суспільстві. У вихованні потреби в здоров'язбереженні важливо використовувати приклади з життя та спортивної діяльності відомих спортсменів, людей, які ведуть активний і здоровий спосіб життя. Роль особистого прикладу підвищується під час формування здоров'язбережувальних компетенцій, якщо педагог володіє високою професійною культурою, здібностями, досвідом і мотивацією щодо ведення ЗСЖ. Приклади способу життя існують і позитивні, і негативні. На наш погляд, у педагогічній практиці можна використовувати будь-які приклади, якщо це педагогічно доцільно і виправдано з виховної точки зору.

Метод змагання (гри) є одним із основних шляхів розвитку фізичної активності студентів, що сприяє більш якісному та ефективному формуванню потреби в здоров'язбереженні. Метод змагання (гри), однозначно, є найважливішим чинником у вихованні, навчанні, розвитку та психологічній підготовці студентів до здоров'язбереження. Ми згодні з переконаннями вчених про те, що цей метод є стимулятором життєвої активності студентів і значно підвищує потребу в ЗСЖ і регулярних заняттях ігровими видами спорту та оздоровчим бігом. Ми припускаємо, що педагогічна діяльність з формування потреби в здоров'язбереженні повинна проводитися у взаємозв'язку з інтелектуальними іграми і тренінгами, на яких у формі дискусії обговорюються важливі соціальні питання, пов'язані з викоріненням шкідливих звичок та профілактикою різних захворювань. Такі ігри бажано проводити, використовуючи тематику виховних завдань: підвищення рівня загальнонаукових знань; розвиток високих моральних і фізичних якостей; виховання культури здоров'я; формування здоров'язбережувальних компетенцій.

Метод критики (самокритики) є процесом обговорення дій та діяльності студентів з метою виявлення їхніх достоїнств, знаходження і виправлення недоліків. Беззаперечно, важливим чинником поліпшення навчально-виховного процесу у ВНЗ є доброзичливість і конструктивна критика. Майстерність педагога полягає в правильному застосуванні

різних способів та прийомів критики для ефективного виховання прагнення студентів до ЗСЖ [2]. Погоджуємося із твердженням, що невдала критика педагога щодо студентів може завдати непоправної шкоди, небажання прагнути до самовдосконалення.

Проведений аналіз методів виховання під час формування здоров'язбережувальних компетенцій та навичок здорового способу життя майбутніх інженерів-педагогів дозволяє стверджувати про їх можливе успішне використання для розвитку психофізичних якостей студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добротворская С. Г. Ориентация старшеклассников и студентов на здоровый образ жизни / С. Г. Добротворская. – Казань : Изд-во КГУ, 2001. – 152 с.
2. Воронін Д. Є. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті / Д. Є. Воронін // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2006. – № 2. – С. 25–28.
3. Макаренко А. С. Соч. т. 5 / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1985. – 333 с.
4. Бабанский Ю. К. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических институтов / Ю. К. Бабанский (и др.). – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
5. Сидоров А. А. Педагогика спорта : учебник для студентов вузов / А. А. Сидоров (и др.). – М. : Дрофа, 2000. – 320 с.